

Identyfikacja lokalna mieszkańców Zamojszczyzny

Komunikat badawczy

EWA LECKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Celem badań była diagnoza pamięci społecznej mieszkańców Zamojszczyzny. Podjęto również kwestie deklarowanej przez respondentów więzi z subregionem, przejawiającej się w poczuciu identyfikacji z Zamojszczyzną jako obszarem kulturowym i zbiorowością ludzką. W komunikacie badawczym została zaprezentowana część wyników, która tematycznie wpisuje się w nurt badań nad identyfikacją ze swoją przestrzenią życiową.

Słowa kluczowe: pamięć społeczna, identyfikacja lokalna, Zamojszczyzna.

Problematyka szeroko pojętych relacji pomiędzy ludźmi a ich przestrzenią życiową ma bogate tradycje w polskiej socjologii. Jej prekursorem był Florian Znaniecki, który jako pierwszy przeprowadził w Polsce badania nad miastem, wzorowane na badaniach amerykańskich. Stopniowo tematyka ta zyskiwała na znaczeniu, a kolejne pokolenia socjologów poddawały analizie czynniki kształtujące więź łączącą ludzi z ich miejscem zamieszkania. W efekcie tych działań uznano, że stabilizacja przestrzenna, zadowolenie z miejsca zamieszkania i poczucie związku z nim jest jednym z elementów zadowolenia człowieka z życia w ogóle, pozwalającym mu realizować własne plany, cele i ambicje życiowe. Ponadto „zapobiega też w pewnym stopniu procesom osamotnienia oraz przyczynia się do szeroko pojętej aktywizacji człowieka” (Malikowski 1984: 15).

Zdaniem Barbary Szackiej, istotną rolę w tworzeniu zbioru wspólnych, uznawanych w grupie wartości, a tym samym więzi społecznej, odgrywa pamięć przeszłości (Szacka 2006: 50). Z tego powodu, mimo iż celem głównym zrealizowanych przez autorkę badań sondażowych była diagnoza pamięci społecznej¹ mieszkańców Zamojszczyzny, w badaniach podjęto także kwestię więzi deklarowanej przez respondentów z

¹ Zainteresowanie pamięcią społeczną w socjologii wywodzi się z kręgu Emile’a Durkheima i związane jest z osobą Maurice’a Halbwachsa (Szacka 2001: 52). Na gruncie socjologii polskiej jako pierwsza problematyką tą zainteresowała się Nina Assorodobraj (Szacka 2006: 7). Stopniowo tematyka pamięci społecznej zyskiwała na znaczeniu, stając się jednym z ważniejszych obszarów badawczych polskiej socjologii. Pomimo to w literaturze przedmiotu nie jest ona jednoznacznie ujmowana i definiowana - „jedni mówią o pamięci zbiorowej, inni o społecznej, kulturowej bądź historycznej, jeszcze inni opowiadają się za mówieniem nie o *pamięci*, ale o *pamiętaniu*, niektórzy zaś posługują się określeniem *świadomość historyczna*” (Szacka 2006: 18). Barbara Szacka, uczennica i kontynuatorka działań zainicjowanych przez Ninę Assorodobraj, zaproponowała własną definicję, zgodnie z którą pamięć społeczna to: „zespół wyobrażeń o przeszłości grupy a także wszystkie postaci i wydarzenia z tej przeszłości, które są w najróżniejszy sposób upamiętniane (...)” (Szacka 2001: 52).

subregionem, a przejawiającej się w poczuciu identyfikacji² z Zamojszczyzną jako obszarem kulturowym i zbiorowością ludzką³.

Należy zauważyć za Romanem Reinfussem, że termin „Zamojszczyzna” nie jest sprecyzowany zarówno pod względem znaczenia, jak i zasięgu terytorialnego. Jego zdaniem, nie jest to „ani dzisiejszy powiat zamojski w swych administracyjnych granicach, ani obszar dawnej ordynacji zamojskiej, nie określa on również zwartej jednostki w sensie fizjograficznym czy obszaru jednolitego pod względem etnograficznym” (Reinfuss 1969: 439). Jednak istnienie takiego regionu – jak pisze Krzysztof H. Wojciechowski – uznawane jest jako „oczywiste w tradycji i świadomości społecznej, a także zostało utrwalone (...) w bardzo licznych źródłach pisanych” (Wojciechowski 2005: 11). Decydującą rolę w procesie kształtowania się tożsamości Zamojszczyzny jako odrębnego, wyraźnie zintegrowanego regionu odegrał ród Zamoyskich i funkcjonowanie Ordynacji (Wojciechowski 2005: 11). Spowodowane było to zapewne m. in. faktem, iż niemal połowę powierzchni województwa zamojskiego zajmowały tereny należące do utworzonej w 1589 roku Ordynacji Zamojskiej (Górak 1992: 14). W literaturze przedmiotu częste są opinie, iż termin „Zamojszczyzna” odnosi się do obszaru w granicach administracyjnych byłego województwa zamojskiego (tzn. z okresu 1975-1998) (Kuna 1985: 5, Banasiewicz 1990: 7, Wilczewski 1969: 403). Z tego powodu, dążąc do uniknięcia wieloznaczności, dla potrzeb badawczych przyjęto takie właśnie rozumienie tego pojęcia.

Badania terenowe zostały zrealizowane w okresie od października 2010 r. do lutego 2011 roku. Zastosowano w nich metodę sondażową, w której narzędziem był kwestionariusz ankiety⁴. Populację generalną stanowili wszyscy mieszkańcy dawnego województwa zamojskiego, natomiast populację badaną ograniczono do osób pełnoletnich. Miały one charakter quasi-eksperymentu socjologicznego, który polegał na wyodrębnieniu w celach porównawczych trzech kategorii społecznych mieszkańców badanego obszaru: Zamościa traktowanego jako siedziba rodu i „stolica” Ordynacji, dawnej Ordynacji Zamojskiej oraz byłego województwa zamojskiego spoza terenu dawnej Ordynacji. Następnie na podstawie literatury przedmiotu, uwzględniając kryteria: historyczne (data założenia), przestrzenne (położenie i powierzchnia) oraz demograficzne (ilość mieszkańców), w drugiej i trzeciej kategorii wytypowano po 6 miejscowości: Wysokie, Turobin, Szczebrzeszyn, Tarnogród, Józefów i Tomaszów Lubelski (z terenów dawnej Ordynacji) oraz: Grabowiec, Hrubieszów, Komarów, Tyszowce, Łaszczów i Lubyczę Królewską (spoza jej obszaru). W każdej z trzech kategorii badawczych przeprowadzono po 200 ankiet.

W charakterystyce zbiorowości próbnej uwzględniono następujące cechy społeczno-demograficzne: wiek, płeć, wykształcenie, kategoria miejsca zamieszkania, czas zamieszkiwania w swojej miejscowości, wykonywany zawód, główne źródło utrzymania oraz samoocena sytuacji materialnej⁵.

Badaną zbiorowość stanowiły 342 kobiety i 257 mężczyzn. Udział kobiet w badanej próbie wynosił 57%, a mężczyzn odpowiednio 43%. Charakterystyka respondentów z uwzględnieniem kryterium wieku przedstawia się następująco:

² Termin identyfikacja oznacza – uogólniając – utożsamianie się, poczucie łączności czy też poczucie przywiązania. Identyfikacja przestrzenna, o której jest tutaj mowa, to nie tylko utożsamianie się z określoną zbiorowością, ale przede wszystkim poczucie łączności z obszarem, z tradycją historyczno-kulturową, symbolami i wartościami (Malikowski 1984: 10-11).

³ W komunikacie badawczym zostanie zaprezentowana część wyników, która tematycznie wpisuje się w nurt badań nad identyfikacją ze swoją przestrzenią życiową.

⁴ Kwestionariusz składał się z 60 pytań, w tym z 32 otwartych, 21 zamkniętych z kafeterią możliwych odpowiedzi oraz z 7 pytań metryczkowych.

⁵ W dalszych analizach posłużą one jako zmienne niezależne do badania poczucia identyfikacji mieszkańców ze swoim subregionem.

Tabela 1. Płeć i wiek respondentów.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
18-30 lat	91	26,8	65	25,2	156	26,1
31-40 lat	60	17,7	43	16,7	103	17,3
41-50 lat	49	14,5	35	13,6	84	14,1
51-60 lat	84	24,8	57	22,1	141	23,6
61-70 lat	34	10,0	37	14,3	71	11,9
Powyżej 70 lat	21	6,2	21	8,1	42	7,0
OGÓŁEM	339	100,0	258	100,0	597	100,0

Źródło: badania własne.

Największy odsetek badanych osób mieścił się w kategorii „18-30 lat”, najmniejszy natomiast w kategorii „powyżej 70 lat”.

Zróżnicowana okazała się także struktura wykształcenia respondentów: najwięcej osób deklarowało wykształcenie wyższe (34,2%, łącznie zawodowe i magisterskie), średnie natomiast blisko co trzeci ankietowany (32,5%). Kategorię „zasadnicze zawodowe” wskazało niewiele ponad 15% ankietowanych. Równie pod względem liczebności okazały się kategorie „podstawowe” i „policjalne”, które uzyskały po 6,4% wskazań.

Tabela 2. Płeć i struktura zatrudnienia.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Przedsiębiorca, własna działalność gospodarcza	23	7,3	22	9,2	45	8,2
Urzędnik administracji rządowej i samorządowej	41	13,1	15	6,3	56	10,2
Pracownik sektora usług	82	26,2	85	35,7	167	30,3
Pracownik sektora przemysłu	3	1,0	13	5,5	16	2,9
Rolnik	18	5,8	21	8,8	39	7,1
Nauczyciel, bibliotekarz	36	11,5	8	3,4	44	7,9
Student, uczeń	32	10,2	18	7,6	50	9,1
Osoba niepracująca	63	20,1	40	16,8	103	18,7
Inne	15	4,8	16	6,7	31	5,6
OGÓŁEM	313	100,0	238	100,0	551	100,0

Źródło: badania własne.

Analiza struktury zatrudnienia także wykazała znaczne zróżnicowanie respondentów. Okazało się, że najwięcej osób zadeklarowało zatrudnienie w sektorze usług (30,3%), najmniej natomiast w sektorze przemysłu (niespełna 3%).

Respondentów pytano także o ocenę ich sytuacji materialnej. Uzyskano następujące odpowiedzi:

Tabela 3. Płeć i ocena własnej sytuacji materialnej.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo dobra	5	1,5	5	1,9	10	1,7
Dobra	88	25,8	69	26,8	157	26,3
Przeciętna	195	57,2	132	51,4	327	54,7
Zła	38	11,1	34	13,2	72	12
Bardzo zła	12	3,5	9	3,5	21	3,5
Trudno powiedzieć	3	0,9	8	3,1	11	1,8
OGÓŁEM	341	100,0	257	100,0	598	100,0

Źródło: badania własne.

Ponad połowa respondentów (54,7%) określa swoją sytuację jako „przeciętną”. Jako „dobrą” lub „bardzo dobrą” swoją sytuację materialną postrzega blisko 30% ankietowanych. Natomiast jako „złą” lub „bardzo złą” sytuację szacuje ponad 15% badanych.

Kolejną cechą charakteryzującą badaną zbiorowość było główne źródło utrzymania.

Tabela 4. Płeć i źródło utrzymania.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Własna działalność gospodarcza	22	6,6	28	11,1	50	8,5
Praca zawodowa	146	43,8	105	41,6	251	42,9
Praca dorywcza	6	1,8	7	2,8	13	2,2
Własne gospodarstwo rolne	19	5,7	18	7,1	37	6,3
Renta, emerytura	83	24,9	62	24,6	145	24,8
Na utrzymaniu rodziców	34	10,2	15	5,9	49	8,4
Osoba bezrobotna	13	3,9	6	2,4	19	3,2
Inne	10	3,1	11	4,4	21	3,6
OGÓŁEM	333	100,0	252	100,0	585	100,0

Źródło: badania własne.

W świetle zgromadzonych danych okazało się, że najczęściej głównym źródłem dochodu respondentów jest kolejno: praca zawodowa (ponad 40% wskazań), renta lub emerytura (blisko 25% odpowiedzi), a także własna działalność gospodarcza (8,5%).

Następną zmienną niezależną, uwzględnioną w charakterystyce zbiorowości próbnej, był czas zamieszkiwania w swojej miejscowości.

Tabela 5. Płeć i czas zamieszkiwania w swojej miejscowości.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
od urodzenia	222	65,1	174	67,4	396	66,1
poniżej 10 lat	13	3,8	10	3,9	23	3,8
od 10 do 20 lat	28	8,2	19	7,4	47	7,8
od 21 do 30 lat	29	8,5	21	8,1	50	8,3
od 31 do 40 lat	29	8,5	18	7,0	47	7,8
od 41 do 50 lat	14	4,1	6	2,3	20	3,3
od 51 do 60 lat	3	0,9	9	3,5	12	2,0
powyżej 60 lat	3	0,9	1	0,4	4	0,7
OGÓŁEM	341	100,0	258	100,0	599	100,0

Źródło: badania własne.

Okazało się, że blisko 70% ankietowanych stanowili rodowici mieszkańcy danej miejscowości. Natomiast niespełna 3% respondentów to osoby zamieszkujące w swojej miejscowości od ponad 50 lat.

W prezentowanych badaniach jedną z kluczowych kwestii było poznanie zakresu i stopnia identyfikacji mieszkańców z subregionem, wyrażonej w postaci deklarowanej przez nich więzi z Zamojszczyzną. Istotnym aspektem było również poznanie stopnia zainteresowania respondentów historią swojego miejsca zamieszkania, dlatego w pytaniu wprowadzającym kwestionariusza zapytano o to, czy ich zdaniem potrzebna jest współczesnemu człowiekowi znajomość historii. Blisko 90% ankietowanych odpowiedziało twierdząco. W następnym pytaniu z kolei poproszono badanych o określenie swojego poziomu zainteresowania historią Polski.

Tabela 6. Stopień zainteresowania respondentów historią Polski.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Zdecydowanie wysoki	24	7,0	31	12,1	55	9,2
Raczej wysoki	121	35,4	80	31,1	201	33,5
Raczej niski	161	47,1	109	42,4	270	45,1
Zdecydowanie niski	28	8,2	27	10,5	55	9,2
Zupełnie nie interesuje się	4	1,2	8	3,1	12	2,0
Trudno powiedzieć	4	1,2	2	0,8	6	1,0
OGÓŁEM	342	100,0	257	100,0	599	100,0

Źródło: badania własne.

W świetle uzyskanych danych okazało się, że ponad 40% badanych ocenia swój poziom zainteresowania historią kraju jako wysoki – w tym kategorię „zdecydowanie wysoki” wybrało niewiele ponad 9% ankietowanych, a ponad 30% wskazało kategorię „raczej wysoki”. Odpowiedzi „zdecydowanie wysoki” najczęściej udzielały osoby: z przedziału wiekowego 51-60 lat (29,1% wskazań), deklarujące wyższe wykształcenie (41% wskazań), pracujące zawodowo (ponad 40% wskazań), najczęściej jako nauczyciele (18% wskazań) i oceniające swoją sytuację materialną jako przeciętną (55% wskazań). Ponadto częściej tę kategorię wybierali mężczyźni niż kobiety (31 z 55 odpowiedzi, co w skali badanej zbiorowości stanowiło 56% wskazań). Blisko co 2. respondent (54,3%) swój poziom zainteresowania historią Polski ocenił jako niski (łącznie kategorie „zdecydowanie niski” – 9,2% odpowiedzi i „raczej niski” – 45,1% odpowiedzi). 12 z 599 ankietowanych (2,0% wskazań) twierdzi, że „zupełnie nie interesuje się” historią swojego kraju. Odpowiedź taką najczęściej wybierali respondenci z kategorii wiekowej „30 lat i poniżej” (41,7% wskazań), deklarujący wykształcenie średnie (33% wskazań) i oceniający swoją sytuację materialną jako złą (5 z 12 odpowiedzi, co w skali badanej próby stanowiło 47,1% wskazań). Natomiast 6 badanych osób nie miało na ten temat wyraźnie sprecyzowanej opinii i udzieliło odpowiedzi „trudno powiedzieć”, co stanowiło 1,0% wskazań.

W kolejnym pytaniu podjęta została kwestia zainteresowania historią swojego subregionu.

Tabela 7. Stopień zainteresowania respondentów historią Zamojszczyzny.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIEТЫ		MĘŻCZYŹNI		OGÓLEM	
	N	%	N	%	N	%
Zdecydowanie wysoki	22	6,4	20	7,8	42	7,0
Raczej wysoki	107	31,3	65	25,2	172	28,7
Raczej niski	159	46,5	125	48,4	284	47,3
Zdecydowanie niski	37	10,8	29	11,2	66	11,0
Zupełnie nie interesuje się	14	4,1	17	6,6	31	5,2
Trudno powiedzieć	3	0,9	2	0,8	5	0,8
OGÓLEM	342	100,0	258	100,0	600	100,0

Źródło: badania własne.

Okazało się, że zainteresowanie historią Zamojszczyzny w stopniu wysokim deklaruje ponad 35% respondentów (łącznie kategorie „zdecydowanie wysoki” i „raczej wysoki”). Osobami, które oceniły swój poziom jako „zdecydowanie wysoki” najczęściej byli: mieszkańcy Zamościa (52,4% wskazań), z kategorii wiekowej 51-60 lat (33% wskazań), z wykształceniem wyższym (53,7% wskazań). Z kolei niemal 60% ankietowanych interesuje się historią subregionu w stopniu niskim – w tym 47,3% wskazało opcję „raczej niski”, a 11% wybrało kategorię „zdecydowanie niski”. 31 z 600 badanych udzieliło na to pytanie odpowiedzi „zupełnie nie interesuje się”, co stanowiło 5,2% badanej próby. Wśród nich dominowały osoby z następujących kategorii: „mieszkańcy terenów w granicach dawnej Ordynacji” (48% odpowiedzi), w wieku „30 lat i poniżej” (36,7% odpowiedzi), deklarujące wykształcenie średnie (36,7% odpowiedzi). Natomiast 5 respondentów (0,8% głosów) wskazało w tym pytaniu kategorię „trudno powiedzieć”.

Ze względu na fakt, iż identyfikacja przestrzenna oznacza przede wszystkim poczucie łączności z danym obszarem, z tradycją historyczno-kulturową, symbolami i wartościami respondentów zapytano m. in. o to, czy w ich domach rodzinnych rozmawiało się o historii Zamojszczyzny, co uznają za najbardziej chlubne w historii subregionu, o jakich faktach lub postaciach z historii Zamojszczyzny mówi się i pisze za mało, z

czego są najbardziej dumni jako mieszkańcy Zamojszczyzny, z czego ich zdaniem słynie Zamojszczyzna, a także o to, czy są zadowoleni z faktu zamieszkiwania na Zamojszczyźnie i czy chcieliby, aby ich dzieci i wnuki tutaj mieszkaly. Uzyskane rezultaty prezentują przedstawione poniżej tabele.

Na pytanie o to, czy w domach rodzinnych ankietowanych rozmawiało się o historii Zamojszczyzny ponad 60% odpowiedziało twierdząco. Wśród tych wskazań ponad 12% stanowiły odpowiedzi „często”, a prawie 50% odpowiedzi „niekiedy”. Kategorię „często” najczęściej wybierali emeryci i renciści (43,1% wskazań) oraz osoby w wieku od 51 do 60 lat (34,7% wskazań). 140 z 592 respondentów, co stanowiło 23,6% badanej zbiorowości, było zdania, że w ich domach rodzinnych nie rozmawiało się o historii regionu. Odpowiedź taką najczęściej podawały osoby z kategorii wiekowej „30 lat i poniżej” – 35,3% wskazań oraz „mieszkańcy spoza terenu byłej ordynacji” – 45% wskazań. Natomiast blisko 15% badanych (91 z 592) udzieliło na to pytanie odpowiedzi „nie pamiętam”.

Tabela 8. O jakich faktach lub postaciach z historii Zamojszczyzny zdaniem respondentów mówi się i pisze w Polsce za mało?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
O wydarzeniach z okresu II wojny światowej i okupacji	37	13,3	30	13,8	67	13,5
O założeniu Zamościa	3	1,1	1	0,5	4	0,8
O obronie Zamościa przed Szwedami	10	3,6	13	6,0	23	4,6
O Janie Zamoyskim	12	4,3	11	5,1	23	4,6
Inne	92	33,0	70	32,3	162	32,7
Trudno powiedzieć	125	44,8	92	42,4	217	43,8
OGÓŁEM	279	100,0	217	100,0	496	100,0

Źródło: badania własne.

Następnie respondentów zapytano o to, o jakich faktach lub postaciach z historii Zamojszczyzny mówi się i pisze w Polsce za mało. Na to pytanie ankietowani najczęściej odpowiadali, że „o wydarzeniach z okresu II wojny światowej i okupacji” (13,5% wskazań). Na drugim miejscu znalazły się *ex aequo* kategorie: „o obronie Zamościa przed Szwedami” i „o Janie Zamoyskim – założycielu miasta”, otrzymując po 4,6% odpowiedzi (23 wskazania). Na trzecim miejscu wystąpiła odpowiedź „o założeniu Zamościa”, którą podało zaledwie 4 ankietowanych (0,8% wskazań). Ponad 200 pytanym osób nie miało na ten temat sprecyzowanej opinii i wybrało kategorię „trudno powiedzieć”, co w skali badanej zbiorowości stanowiło ponad 40

W kolejnym pytaniu kwestionariusza respondentów zapytano o powody do dumy mieszkańców Zamojszczyzny.

Tabela 9. Z czego respondenci są najbardziej dumni jako mieszkańcy Zamojszczyzny?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Z walorów przyrodniczych	53	17,0	43	17,6	96	17,3
Z historii regionu	35	11,3	38	15,5	73	13,1
Z zabytków	106	34,1	64	26,1	170	30,6
Inne	76	24,4	68	27,8	144	25,9
Trudno powiedzieć	41	13,2	32	13,1	73	13,1
OGÓŁEM	311	100,0	245	100,0	556	100,0

Źródło: badania własne.

W wyniku przeprowadzonych działań badawczych okazało się, że najczęściej występującą odpowiedzią była kategoria „z zabytków”, uzyskując ponad 30% głosów. Odpowiedź taką najczęściej podawali „mieszkańcy Zamościa – siedziby rodu i stolicy ordynacji” – 111 z 170 głosów. Drugie miejsce zajęły „walory przyrodnicze”, które wybrało 96 ankietowanych, co w skali badanej zbiorowości stanowiło 17,3% wskazań. Powodem dumy 13% badanych jest „historia regionu”. 73 z 556 pytaných osób (13,1% wskazań) udzieliło na to pytanie odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Tabela 10. Co respondenci uznają za najbardziej chlubne w historii Zamojszczyzny?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIECY		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Wydarzenia z okresu II wojny światowej i okupacji	33	11,6	36	15,9	69	13,5
Obrona Zamościa przed Szwedami	30	10,6	25	11,1	55	10,8
Wielokulturowość i tolerancja	3	1,1	1	0,4	4	0,8
Kultywowanie tradycji	2	0,7	2	0,9	4	0,8
Wkład w rozwój kultury narodowej	19	6,7	14	6,2	33	6,5
Inne	97	34,2	61	27,0	158	31,0
Trudno powiedzieć	100	35,2	87	38,5	187	36,7
OGÓŁEM	284	100,0	226	100,0	510	100,0

Źródło: badania własne.

Za najbardziej chlubne w historii Zamojszczyzny respondenci uznają „wydarzenia z okresu II wojny światowej i okupacji”. Kategorię tę wybrało 13,5% badanej próby. 55 z 510 udzielonych na to pytanie

dopowiedzi to odpowiedź „obrona Zamościa przed Szwedami” (10,8% wskazań), przy czym należy zauważyć, że najczęściej podawali ją „mieszkańcy Zamościa, siedziby rodu i stolicy ordynacji”, aż 39 z 55 głosów (71% wskazań). Na trzeciej pozycji znalazła się kategoria „wkład regionu w rozwój kultury narodowej”, uzyskując 6,5% wskazań (33 głosy). Ponad 1/3 ankietowanych (36,7%) nie miała na ten temat wyraźnie sprecyzowanej opinii i udzieliła odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Następnie respondentom zadano pytanie o to, z czego ich zdaniem najbardziej słynie Zamojszczyzna.

Tabela 11. Z czego zdaniem respondentów najbardziej słynie Zamojszczyzna?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIEТЫ		MĘŻCZYŹNI		OGÓLEM	
	N	%	N	%	N	%
Z wydarzeń z okresu II wojny światowej i okupacji	5	1,6	9	3,7	14	2,5
Z zabytków	105	32,8	79	32,4	184	32,6
Z obrony Zamościa przed Szwedami	0	0,0	2	0,8	2	0,4
Z walorów przyrodniczych i parków krajobrazowych	98	30,6	56	23,0	154	27,3
Z rolniczych terenów	28	8,8	29	11,9	57	10,1
Z imprez kulturalnych	2	0,6	0	0,0	2	0,4
Inne	63	19,7	54	22,1	117	20,7
Trudno powiedzieć	19	5,9	15	6,1	34	6,0
OGÓLEM	320	100,0	244	100,0	564	100,0

Źródło: badania własne.

Najczęściej występującą odpowiedzią była kategoria „z zabytków”, którą wskazała prawie 1/3 badanych. Osobami, które najczęściej udzielały takiej odpowiedzi, byli „mieszkańcy Zamościa – siedziby rodu i stolicy ordynacji” (49,5% wskazań). Drugie miejsce zajęła odpowiedź „z walorów przyrodniczych i parków krajobrazowych”, którą wybrało 154 respondentów. Kategoria „z rolniczych terenów” uzyskała 57 głosów, co w odniesieniu do badanej zbiorowości stanowiło 10% możliwych wskazań. 34 z 564 ankietowanych osób (6% wskazań) w tym pytaniu wybrały odpowiedź „trudno powiedzieć”. W kolejnym pytaniu poproszono badanych o wymienienie postaci najbardziej zasłużonych dla Zamojszczyzny. Ponad 40% respondentów (216 wskazań) w odpowiedzi wymieniło postać Jana Zamoyskiego, hetmana i kanclerza. Kolejną pozycję zajął Marek Grechuta, uzyskując 25 głosów, co w odniesieniu do badanej zbiorowości stanowiło 5%. Na trzecim miejscu znalazła się postać obecnego prezydenta Zamościa, Marcina Zamoyskiego. Wymieniło ją 17 ankietowanych, co stanowiło 3,4% uzyskanych na to pytanie odpowiedzi. Wśród osób wskazywanych przez respondentów pojawiali się również: Stanisław Staszic, Tomasz Zamoyski, prof. Wiktor Zin, dr Zygmunt Klukowski, Bernardo Miranda, Róża Luksemburg, Róża Zamoyska oraz Jan Zamoyski – ostatni ordynat. Ponad 25% badanych nie miało na ten temat sprecyzowanej opinii i udzieliło odpowiedzi „trudno powiedzieć” – 127 wskazań.

Ankietowanych zapytano także o stopień satysfakcji z faktu zamieszkiwania na Zamojszczyźnie.

Tabela 12. Stopień zadowolenia respondentów z zamieszkiwania na Zamojszczyźnie.

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIEТЫ		MĘŻCZYŹNI		OGÓŁEM	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo wysoki	32	9,5	32	12,4	64	10,7
Raczej wysoki	133	39,3	104	40,3	237	39,8
Raczej niski	93	27,5	77	29,8	170	28,5
Bardzo niski	22	6,5	11	4,3	33	5,5
Żadnym	9	2,7	9	3,5	18	3,0
Trudno powiedzieć	49	14,5	25	9,7	74	12,4
OGÓŁEM	338	100,0	258	100,0	596	100,0

Źródło: badania własne.

W świetle przeprowadzonych analiz okazało się, że połowa respondentów (50,5%) oceniła ten stopień jako wysoki (łącznie kategorie „bardzo wysoki” i „raczej wysoki”). Osobami, które oceniły swój poziom zadowolenia z zamieszkiwania na Zamojszczyźnie jako „zdecydowanie wysoki” najczęściej byli respondenci z kategorii: „mieszkańcy Zamościa – siedziby rodu i stolicy ordynacji” (53% wskazań), deklarujący wykształcenie wyższe (46,8% wskazań). Ponad 30% ankietowanych oceniło ten poziom jako niski — w tym 28,5% wskazało opcję „raczej niski”, a 5,5% wybrało kategorię „bardzo niski”. 18 z 596 badanych udzieliło na to pytanie odpowiedzi „w żadnym”, co stanowiło 3,0% badanej próby. Natomiast 74 respondentów (12,4% głosów) wskazało w tym pytaniu kategorię „trudno powiedzieć”.

Kolejną kwestią podjętą w badaniach było pytanie o to, czy ankietowani chcieliby, aby ich dzieci i wnuki mieszkaly na Zamojszczyźnie.

Tabela 13. Czy respondenci chcieliby, aby ich dzieci i wnuki mieszkaly na Zamojszczyźnie?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KATEGORIA RESPONDENTA						OGÓŁEM	
	Mieszkańcy Zamościa – siedziby rodu i „stolicy” Ordynacji		Mieszkańcy terenów w granicach dawnej Ordynacji		Mieszkańcy spoza terenu byłej Ordynacji			
	N	%	N	%	N	%	N	%
Tak	78	39,0	43	21,6	55	27,9	176	29,5
Nie	62	31,0	71	35,7	82	41,6	215	36,1
Trudno powiedzieć	60	30,0	85	42,7	60	30,5	205	34,4
OGÓŁEM	200	100,0	199	100,0	197	100,0	596	100,0

Źródło: badania własne.

Niemal 30% respondentów odpowiedziało twierdząco, przy czym należy zauważyć, że częściej byli to mieszkańcy Zamościa niż pozostałych dwóch kategorii. Powodami najczęściej wymienianymi przez nich są: walory przyrodnicze i krajobrazowe, korzenie i tradycje rodzinne, a także bliskość przestrzenna i piękne zabytki. 215 z 596 badanych, co stanowiło 36% badanej zbiorowości, nie chce, żeby jego potomkowie mieszkali na Zamojszczyźnie. W tym przypadku spowodowane jest to najczęściej bezrobociem i biedą, brakiem perspektyw rozwoju, a także ograniczonym dostępem do instytucji kultury. Natomiast blisko co 3. ankietowany nie ma na ten temat wyraźnie sprecyzowanej opinii, wskazując odpowiedź „trudno powiedzieć”. Kategorię tę najczęściej wybierały osoby z przedziału wiekowego „30 lat i poniżej” (82 z 204 wskazań).

Na koniec respondentów poproszono o określenie stopnia, w jakim czują się związani ze swoim subregionem.

Tabela 14. W jakim stopniu respondenci czują się związani z Zamojszczyzną?

KATEGORIE ODPOWIEDZI	KOBIEТЫ		MĘŻCZYŹNI		OGÓLEM	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo silnie	33	9,8	28	10,9	61	10,3
Raczej silnie	156	46,2	117	45,7	273	46,0
Raczej słabo	85	25,1	67	26,2	152	25,6
Bardzo słabo	23	6,8	21	8,2	44	7,4
Nie czuję się związany	17	5,0	13	5,1	30	5,1
Trudno powiedzieć	24	7,1	10	3,9	34	5,7
OGÓLEM	338	100,0	256	100,0	594	100,0

Źródło: badania własne.

Ponad połowa badanych (56,3%) określiła swój stopień związania z regionem jako silny (łącznie kategorie odpowiedzi „bardzo silnie” i „raczej silnie”). Co 3. ankietowany uważa ten związek za „słaby” (łącznie kategorie „raczej słabo” i „bardzo słabo”). 30 z 594 respondentów (5% wskazań) twierdzi, że w ogóle nie czują się związani z Zamojszczyzną. Natomiast blisko 6% badanej próby stanowią osoby, które nie mają na ten temat sformułowanej opinii i udzieliły na to pytanie odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Podsumowując, w wyniku analizy materiału empirycznego okazało się, że z jednej strony większość respondentów (niemal 60%) deklaruje silną więź emocjonalną z subregionem, ale już tylko co 3. interesuje się jego historią. Jednocześnie ponad 60% ankietowanych twierdzi, że w ich domach rodzinnych rozmawiało się o historii Zamojszczyzny. Osobami, które interesują się historią regionu w stopniu zdecydowanie wysokim, najczęściej są mieszkańcy Zamościa.

Z kolei prawie 90% respondentów uważa, że współczesnemu człowiekowi potrzebna jest znajomość historii, gdy równocześnie zainteresowanie historią Polski deklaruje już tylko 40% ankietowanych.

Zdaniem respondentów, za mało się w Polsce mówi i pisze o wydarzeniach z okresu II wojny światowej i okupacji na Zamojszczyźnie, obronie Zamościa przed Szwedami i o Janie Zamoyskim. Najczęściej wymienianymi powodami do dumy mieszkańców Zamojszczyzny są zabytki architektoniczne, walory przyrodnicze oraz historia regionu. Za najbardziej chlubne w historii regionu ankietowani uznają wydarzenia z okresu II wojny światowej i okupacji, obronę Zamościa przed Szwedami, a także wkład w rozwój kultury narodowej. Na pytanie o to, z czego słynie Zamojszczyzna, ankietowani najczęściej wymieniali zabytki, walory przyrodnicze i parki krajobrazowe oraz rolnicze tereny. Najbardziej zasłużonymi dla regionu postaciami,

zdaniem respondentów, są: Jan Zamoyski – hetman i kanclerz, Marek Grechuta i Marcin Zamoyski – obecny prezydent miasta Zamość.

W świetle przeprowadzonych badań okazało się również, że ponad 50% respondentów jest zadowolonych z zamieszkiwania na Zamojszczyźnie, ale tylko niespełna 30% chce, żeby ich dzieci i wnuki tutaj mieszkały (powodami najczęściej wymienianymi przez nich są: walory przyrodnicze i krajobrazowe, korzenie i tradycje rodzinne, a także bliskość przestrzenna i piękne zabytki). Natomiast blisko 40% ankietowanych nie chce, aby ich potomkowie mieszkali na Zamojszczyźnie. W uzasadnieniu respondenci najczęściej podają biedę, brak pracy i perspektyw rozwoju regionu.

BIBLIOGRAFIA

- Banasiewicz, Ewa. 1990. *Grodziska i zamczyska Zamojszczyzny*. Zamość: Wojewódzki Ośrodek Archeologiczno-Konserwatorski.
- Cichocki, Ryszard i Krzysztof Podemski. 1999. *Miasto w świadomości swoich mieszkańców*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Kuna, Alfred (red.). 1985. *Zamojszczyzna 1975-1985*. Zamość: Wojewódzki Urząd Statystyczny, Wojewódzka Komisja Planowania.
- Malikowski, Marian. 1984. *Więź mieszkańców z miastem – studium socjologiczne na przykładzie społeczeństwa miasta Rzeszowa*. Rzeszów: Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie.
- Malikowski, Marian. 1992. *Socjologiczne badania miasta: problemy pojęciowe, teoretyczne i metodologiczne*. Rzeszów: Wyższa Szkoła Pedagogiczna.
- Szacka Barbara. 2001. *Pamięć społeczna*, [w:] Encyklopedia Socjologii, t.3., Warszawa: Oficyna naukowa.
- Szacka, Barbara. 2006. *Czas przeszły, pamięć, mit*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Reinfuss, Roman. 1969. *Kultura ludowa Zamojszczyzny na tle stosunków etnograficznych województwa lubelskiego*. W: K. Myśliński (red.), *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*. Zamość: Zamojskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, s. 435-448.
- Turowski, Jan. 1979. *Środowisko mieszkalne w świadomości ludności miejskiej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Wilczewski, Brunon. 1969. *Perspektywy rozwoju gospodarczego*. W: K. Myśliński (red.), *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*. Zamość: Zamojskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, s. 403-418.
- Wojciechowski, Krzysztof H. 2005. *Ordynacja Zamojska a Zamojszczyzna*. Granice, pojęcia, tożsamość regionalna. W: E. Skowronek (red.), *Wpływ działalności gospodarczej wielkich majątków ziemskich na stan współczesny dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 9-18.
- Ziółkowski, Janusz i Florian Znaniński. 1984. *Czym jest dla Ciebie miasto Poznań? Dwa konkursy: 1928/1964*. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Znaniński, Florian. 1931. *Miasto w świadomości jego obywateli: z badań Polskiego Instytutu Socjologicznego nad miastem Poznaniem*. Poznań: Wydawnictwo Polskiego Instytutu Socjologicznego.

LOCAL IDENTIFICATION OF RESIDENTS OF ZAMOJSZCZYNA REGION

The purpose of the study was the diagnosis of social memory of the residents of the Zamojszczyzna region. The issue how respondents declare their ties to the sub region, which is manifested in a sense of identification with Zamojszczyzna region as a cultural area and human community, was also taken into account. The research release presents partial results of the survey, that fits thematically in the scope of research of identification with own living space.

Keywords: *social memory, local identity, Zamojszczyzna region.*